Він був відомий всім на десять льє навколо — дядько Туан, товстий Туан, Туан-Моя-Марка, Антуан Машбле, на прізвисько Жжонка, шинкар з Турневана.

Він прославив сільце, яке притулилось у видолинку, що збігає до моря, — бідне нормандське сільце, яке складалось з десятка селянських будиночків, оточених канавами й деревами.

Ці будиночки позабивались у яр, заросли травою й диким терном, за поворотом, від якого й пішла назва села — Турневан (1). В цій ямі вони наче шукали собі захисту, як птахи, що ховаються в борозні під час негоди, — захисту від сильного морського вітру, вітру водних просторів, лютого й солоного вітру, ідо гризе й пече, як вогонь, сушить і руйнує, як зимові морози.

Все сільце, здавалось, було власністю Антуана Машбле, на прізвисько Жжонка, якого часто звали також Туаном і Туаном-Моя-Марка, тому що він повторював безперестану:

— Моя марка — перша в усій Франції.

Його "марка" — це, зрозуміло, був коньяк. Ось уже двадцять років, як уся округа пила його "марку" і його жжонку, бо кожного разу, як його питали:

— Чого б це нам випити, дядьку Туан?

Він незмінно відповідав:

— Жжонки, зятеньку, вона зігріває кишки і прочищає в голові, нема нічого кращого для здоров'я.

За звичаєм своїм, він усіх називав "зятенько", хоч у нього ніколи не було дочок — ні заміжніх, ні на виданні.

Та що й казати! Всі знали його, Туана Жжонку, найтовстішого чоловіка в кантоні і навіть у всій окрузі. Його хатинка здавалась сміховинне тісною й низькою для нього, і коли Туана бачили біля порога, де він стовбичив цілими днями, то мимоволі поставало питання, як він зможе увійти в своє житло? А входив він туди щоразу, як з'являвся відвідувач, бо Туан-Моя-Марка неодмінно діставав запрошення випити з кожним і стягав на свою користь по чарочці з усього того, що в нього випивалось.

Вивіска його кафе гласила — "Побачення друзів", — і дядько Туан був справжнім другом всієї округи. Навіть з Фекана і з Монвільє приходили з ним побачитись і посміятись, слухаючи його, бо цей товстун міг розсмішити навіть кам'яний надгробок. Він умів пожартувати з людини, не розсердивши її, підморгнути, щоб виразити те, чого не договорив, і в веселу хвилину так ляскав себе по стегну, що люди від реготу рвали боки. До того ж, просто цікаво було подивитись, як він п'є. Пив він, скільки б йому не підносили, причому його хитрі оченята сяяли від подвійного задоволення: насамперед від самого угощення, а потім — від свідомості, що, угощаючись, він іще й наживає не одне су.

Місцеві жар гуни питали його:

— Чому б тобі не випити море, дядьку Туан?

Він відповідав:

— В цьому мені на заваді стоять дві причини: по-перше, воно солоне, а по-друге, його треба спершу розілляти в пляшки — адже черево моє не зігнеш, щоб пити прямо з цієї чашки!

А потім варто було послухати, як він свариться з жінкою! Це була така комедія, що кожен з охотою заплатив би, щоб подивитись на неї. На протязі всіх тридцяти років свого подружнього життя вони гиркалися щодня. Але Туан тільки потішався, а його дружина сердилась. Це була висока, худа й плоскогруда селянка, що дибала широкими кроками, мов чапля, а лицем скидалась на розлючену сову. Весь свій час вона віддавала розведенню курей на невеличкому дворику поза шинком і славилась умінням відгодовувати свійську птицю.

Коли в Фекані в когось із місцевої знаті влаштовували обід, то, щоб обід припав до смаку, треба було неодмінно подати до столу одну з вихованок тітки Туан.

Але вона, мабуть, народилась на світ не в гуморі та так і лишилась на все життя незадоволеною з усього. Сердячись на весь світ, вона особливо гнівалась на чоловіка. Вона не могла простити йому ні його веселої вдачі, ні його слави, ні його здоров'я, ні його товщини. Вона називала його нікчемою, тому що він заробляв гроші, нічого не роблячи, ненажерою, тому що він їв і пив за десятьох, і не минало дня, щоб вона не говорила розлючено:

— Краще вже тобі сидіти голим у свинарнику, ніж отак! Одне суцільне сало. Дивитись гидко! — І кричала йому прямо в лице: — Почекай, почекай трохи, ось побачиш, що буде, побачиш! Луснеш ти, як лантух з зерном, гладке опудало!

Туан реготав від щирого серця, ляскаючи себе по череву, і відповідав:

— Ех ти, куряча мати, дошка нещасна! Ану, спробуй-но відгодувати так свою птицю. Спробуй лишень! — І, засукавши рукав на своїй товстенній руці, додавав: — Оце, матінко, крильце, так крильце!

І відвідувачі кафе барабанили кулаками по столу, аж качаючись зо сміху, тупотіли ногами й плювали на долівку, не тямлячи себе від захвату.

А розлючена стара повторювала:

— Ось почекай трошечки, почекай... побачиш, що станеться, луснеш, мов лантух з зерном...

І виходила, оскаженівши, під сміх відвідувачів. На Туана, справді, не можна було дивитись без здивування, такий він став гладкий і червоний, така в нього з'явилась задишка. Саме з таких неймовірно товстих людей смерть наче потішається з хитрою грайливістю і підступним блазенством, роблячи непереможно комічною свою повільну руїнницьку працю. Ця негідниця, замість того, щоб показати себе, як в усіх інших, у сивому волоссі, в худині, в зморшках, в зростаючому занепаді сил, — в усьому, що змушує, здригаючись, сказати:

"Тьху, чорт, як він змінився!" — з якоїсь примхи робила його жирним, величезним, смішним, розмальовувала його червоним і, синім, роздувала його, надавала йому вигляду надлюдського здоров'я. Руйнування, яких вона завдає всім живим істотам, в нього ставали смішними, блазенськими, кумедними, замість того, щоб бути зловісними і гідними співчуття.

— Почекай трошечки, — повторювала тітка Туан, — побачиш, що станеться.

Сталося те, що з Туаном трапився удар і його розбив параліч. Велетня поклали в маленькій кімнатці за перегородкою кафе, щоб він міг чути, що говорили поруч, балакати з друзями, бо голова його лишалась свіжою, тоді як тіло — величезне тіло, яке не можна було ні повернути, ні підняти, було нерухоме. Спочатку надіялись, що його товсті ноги знов почнуть хоч трохи ворушитись, але скоро ця надія зникла, і Туан-Моя-Марка проводив дні і ночі в ліжку, яке перестеляли тільки раз на тиждень з допомогою чотирьох сусідів, що піднімали шинкаря за ноги й за руки, поки перетрушували його сінник.

Однак він був, як і раніше, веселий, але веселість його стала іншою — більш боязкою і покірною, бо він, як мала дитина, боявся жінки, що цілий день верещала:

— Ач, який він, гладкий ненажера, нероба, негідник, товстий п'яниця! Так тобі й треба, так тобі й треба!

Він уже не відповідав їй, тільки підморгував за спиною старої і перевертався на ліжку — єдиний рух, на який він ще був здатний. Він називав ці вправи — "взяти курс на північ" або "взяти курс на південь".

Найкращою розвагою було тепер для нього слухати розмови в кафе і вести діалоги крізь перегородку. Впізнавши голос когось із друзів, він гукав:

— Гей, зятеньку, це ти, Селестен?

І Селестен Малуазель відповідав:

— Це я, дядьку Туан. Ну що, ти вже там, мабуть, стрибаєш, жирний кролику?

Туан-Моя-Марка відказував:

— Ну, стрибати ще не стрибаю, але я не схуд, сундук у мене міцний.

Незабаром він став зазивати найближчих друзів у свою комірчину, і вони з охотою сиділи коло нього; але він вдавався в тугу, бачачи, як п'ють без нього. Він повторював:

— Ось що мені завдає прикрості, зятеньку, — не можу я, чорти б його взяли, скуштувати мого коньяку. На все інше мені наплювать, але без випивки — просто смерть.

Тут у вікні з'являлась совина голова тітки Туан. Вона кричала:

— Гляньте, гляньте лишень на цього товстопузого ледаря! І годувати його треба, мити треба, та ще й чистити, мов кабана.

А коли стара зникала, на підвіконня часом злітав червоноперий півень, заглядав у кімнату своїм круглим цікавим оком і голосно співав. Іноді одна чи дві курки залітали аж до ліжка, дзьобали крихти на долівці.

Друзі Туана-Моя-Марка незабаром зовсім покинули зал кафе й кожного разу приходили після обіду побалакати біля ліжка товстуна. Жартун Туан і тепер розважав їх, хоч і лежав нерухомо. Він і самого чорта розсмішив би, цей баляндрасник. Завсідників, які приходили щодня, було троє: Селестен Малуазель, високий і худий, трохи скривлений, наче стовбур яблуні, Проспер Орлавіль, маленький, сухорлявий, з носом, як у тхора, хитрий і єхидний, як лис, і Сезер Помель, що завжди мовчав, але, незважаючи на це, охоче сміявся.

З двору приносили дошку, клали її на край ліжка, сідали, грати в доміно і, далебі, здорово гуляли з другої до шостої години.

Але тітка Туан скоро стала просто нестерпною. Вона не могла примиритися з тим, що цей товстий ледар, її чоловік, все ще розважається, граючи в доміно в ліжку. І кожного разу, коли бачила, що партія почалася, вбігала в нестямі, перекидала дошку, хапала кісточки, відносила їх у кафе і заявляла, що досить з неї того, що вона годує цю гладку тушу, цього неробу, що вона не хоче дивитись, як він розважається наче навмисно дражнячи нещасних людей, які працюють цілий день.

Селестен Малуазель і Сезер Помель схиляли голови, але Проспер Орлавіль під'юджував стару, потішаючись з її гніву.

Побачивши якось, що вона роздратована більше ніж звичайно, він сказав їй:

— Знаєте, тітко, що я зробив би, бувши на вашому місці?

Втупивши в нього свої совині очі, вона чекала, щоб він пояснив.

Він продовжував:

— Ваш чоловік гарячий, як пічка, він же не встає з ліжка. Ну, то я примусив би його висиджувати курчат.

Вона остовпіла, думаючи, що з неї глузують, і втупила очі в худе й хитре обличчя селянина. Він провадив далі:

— Підкладіть йому п'ятірко яєць під одну руку, п'ятірко під другу в той самий день, як підсипатимете курку. Всі курчата вилупляться одночасно. А коли вилупляться, однесіть курчат вашого чоловіка до квочки, хай вона доглядає їх. Птиці в вас буде, тітко, хтозна-скільки.

Стара розгублено спитала:

— Хіба можна так?

Той відказав:

— Хіба можна? А чому ж би й ні! Коли виводять курчат у теплому ящику, то чому ж не покласти яйця в ліжко!

Вражена таким доказом, вона заспокоїлась і вийшла, роздумуючи.

Через тиждень вона зайшла в кімнатку Туана, тримаючи в фартусі яйця, і сказала:

— Я щойно посадила жовтеньку на десяток яєць. Ось і тобі десяток. Дивись, не роздуши їх.

Туан розгубився й спитав:

— Чого ти від мене хочеш?

Вона відповіла:

— Хочу, щоб ти курчат вивів, дармоїде.

Він спочатку засміявся, але вона наполягала, і він розсердився, затявся на своєму, рішуче відмовився дозволити, щоб йому поклали під пахви це куряче насіння, яке мало прорости від його тепла.

Але стара розлючено заявила:

— Не дам тобі їсти, доки ти їх не візьмеш. Ось побачиш, що буде.

Туан стривожився, але нічого не сказав. Почувши, що б'є дванадцята, він покликав:

— Гей, стара, суп готовий?

Стара крикнула з кухні:

— Нема тобі ніякого супу, ледащий черевань! Він спочатку подумав, що вона жартує, і став чекати, потім почав просити, благати, лаятись, в розпачі кілька разів зробив "курс на північ" і "курс на південь", стукав кулаками з стіну, але змушений був скоритись і дав покласти собі під лівий бік п'ятеро яєць. Тоді йому дали супу.

Коли прийшли його друзі, їм здалося, що йому зовсім погано, такий він вдав чудний і пригнічений вигляд.

Почали звичайну партію в доміно. Але Туана вона, здавалось, зовсім не розважала, і він простягав руку надзвичайно повільно й обережно.

— Що це в тебе — рука прив'язана? — спитав Орлавіль.

Туан відповів:

— Якийсь наче тягар у плечі.

Раптом хтось увійшов в кафе, і гравці замовкли.

Прийшов мер з своїм помічником. Вони замовили дві чарки коньяку і почали розмовляти про місцеві справи. Вони говорили півголосом, і Туан Жжонка вирішив притулити вухо до перегородки; забувши про яйця, він зробив швидкий поворот — "курс на північ" — і опинився на яєчні.

На його гучну лайку прибігла тітка Туан і, догадуючись про катастрофу, зірвала з нього ковдру. Побачивши жовту припарку, що прилипла до боку чоловіка, вона спочатку заніміла, задихнулась, неспроможна вимовити й слова від обурення.

Потім, тремтячи від люті, кинулась на паралітика і почала щосили лупити його по череву, наче вона прала білизну на ставку. Кулаки її гупали один по одному з глухим стуком, наче лапи іграшкового кролика, що б'є в барабан.

Троє друзів Туана заходились реготом, кашляючи, чхаючи, скрикуючи, а розгублений товстун обережно відбивав атаки своєї дружини, щоб не розчавити вцілілі п'ятеро яєць, які лежали в нього під другим боком.

Туан був переможений. Він мусив висиджувати яйця, мусив відмовитись від доміно, від усіх рухів, бо стара з невблаганною жорстокістю позбавляла його їжі за кожне роздушене яйце.

Він лежав на спині, втупивши очі в стелю, нерухомий, розчепіривши руки, мов крила, і зігрівав своїм тілом курячі зародки в білій шкаралупі.

Говорив він тепер завжди пошепки, наче боявся не тільки рухатись, але й гомоніти, і турбувався про жовту квочку, яка в своєму курнику виконувала той самий обов'язок, що й він.

Він питався в жінки:

— Жовтенька добре поїла звечора?

А стара ходила від курей до чоловіка, від чоловіка до курей, заклопотана, поринувши в турботи про маленьких курчат, що визрівали в ліжку й у гнізді.

Місцеві жителі, почувши про цю історію, забігали, діловито й зацікавлено довідувались про Туана. Вони входили, обережно ступаючи, наче в кімнату тяжко хворого, і з інтересом питали:

— Ну, як? Посувається діло?

Туан відповідав:

— Посуватись воно посувається, але воно так гріє, що мене в жар кидає. І мурашки в мене по тілу бігають.

Аж ось одного ранку жінка увійшла до нього дуже схвильована і заявила:

— В жовтенької семеро вилупилось. Троє бовтунів.

Туан відчув, як серце його забилось. Скільки ж то буде в нього?

Він спитав:

— Скоро буде? — з тривогою, наче жінка, що готується стати матір'ю.

Стара відповіла сердито, дуже боячись невдачі:

— Треба думати, що скоро!

Вони стали чекати. Почувши, що строк надходить, зібрались друзі, теж стривожені.

Про це балакали в усіх хатах. Ходили до сусідів довідатись про новини.

Щось о третій годині Туан задрімав. Він тепер спав половину дня. Раптом його збудило незвичне лоскотання під правою пахвою. Він враз потягся туди лівою рукою й схопив маленьке створіннячко, вкрите жовтим пушком, яке ворушилось під його пальцями.

Він так схвилювався, що закричав і випустив курчатко, яке побігло по його грудях. В кафе було повно народу. Відвідувачі кинулись до дверей, набились у кімнату, оточили ліжко, наче підмостки вуличного фокусника, а стара, прибігши, обережно вийняла курчатко, що забилось під бороду її чоловіка.

Всі мовчали. Був жаркий квітневий день. Крізь відкрите вікно чути було квоктання жовтої квочки, що скликала свій виводок.

Туан, спітнівши від хвилювання, тривоги, чекання, прошепотів:

— Ось іще один у мене під лівою пахвою.

Жінка запустила в ліжко свою велику суху руку й обережним рухом повитухи витягла друге курчатко.

Сусіди схотіли подивитись на нього, його передавали з рук в руки, уважно розглядаючи, немов якесь чудо.

Протягом наступних двадцяти хвилин не вивелось ні одного, але потім четверо враз вилупились з своїх шкаралупок.

Серед присутніх знявся гомін. А Туан усміхався, задоволений своїм успіхом, починаючи пишатись цим дивовижним батьківством. Що не, кажи, а таких, як він, не часто побачиш! Справді, кумедна людина!

Він заявив:

— Вже шестеро. Оце так хрестини, хай їм чорт!

І публіка зайшлася реготом. В кафе набились нові відвідувачі. Інші чекали новин біля дверей. Питали один одного:

— Скільки їх у нього?

— Шестеро.

Тітка Туан віднесла квочці цю нову сім'ю, і квочка одчайдушно кудкудакала, настовбурчувала пір'я й широко розкривала крила, щоб укрити виводок, що все збільшувався.

— Ось іще один! — крикнув Туан.

Та він помилився, їх було троє! Це був справжній тріумф! Останній пробив свою шкаралупку о сьомій вечора. Всі яйця виявились добрі! І Туан, не тямлячи себе з радості й полегшення, торжествуючи, поцілував у спинку слабеньку істоту, мало не придушивши її своїми губами. Пройнявшись материнською ніжністю до цього манюсінького створіннячка, якому він дав життя, він хотів залишити його в себе в ліжку до ранку. Але стара винесла його, як і інших, не слухаючи благань свого чоловіка.

Захоплені глядачі стали розходитись, обговорюючи подію, а Орлавіль, залишившись останнім, спитав:

— Слухай-но, дядьку Туан, ти ж мене першого запросиш поласувати печенею з курчат?

На згадку про печеню обличчя товстуна Туана розквітло, і він відповів:

— Ну, звичайно, зятеньку, запрошу.

1. Турневан — буквально — "поверни вітер".